

43

ADV-N-Mededelingen

DRIEMAANDELIJKS
EERSTE TRIMESTER 2014

Dit is het drieënveertigste nummer van de *ADVN-Mededelingen*. De publicatie wil u op de hoogte brengen en houden van de werking van het ADVN in al zijn aspecten: het algemeen beheer, de aanwinsten in de collecties, de dienstverlening, de projecten en publicaties, de huisvesting enz. De *ADVN-Mededelingen* zijn gratis en worden u op verzoek toegestuurd.

Het ADVN is een archief en onderzoekscentrum. Vanuit een open maatschappelijke geest en gesteund op een wetenschappelijke methodologie, verzamelt, bewaart en beheert het ADVN het erfgoed over de Vlaamse beweging in haar brede historische en thematische context.

Tot de brede context van dit veiliggestelde erfgoed behoren de nationale bewegingen als maatschappelijk-filosofisch verschijnsel, inbegrepen de thema's die daarmee zijn verbonden of ervan afgeleid zijn (zoals culturele identiteit, natievorming, migratieprocessen, nieuwe sociale bewegingen).

Het verleden is een beproefd bouwwerk van zoveel fouten en nog meer gebreken. Torsend tegelijk met verve wat nog komen moet, vandaag, morgen, overmorgen.

Bijdragen

Luc Boeva, Sophie Bossaert, Tom Cobbaert,
Sophie Gyselinck, Frank Seberechts, Dieter Vandenbroucke,
Ine Van linthout & Frans-Jos Verdoodt

Digitale beeldbewerking

Ann Van Gastel & Koen Van Keer

Fotografie

Tom Cobbaert & Peter Maes

Vormgeving

Ann Van Gastel

Coördinatie

Sophie Gyselinck

Administratie

Marleen Deridder

Druk

New Goff, Gent

Verantwoordelijke uitgever

Frans-Jos Verdoodt
Massemsessteenweg 321.A, 9230 Massemen

ADVN ARCHIEF & ONDERZOEKSCENTRUM

Lange Leemstraat 26

BE-2018 Antwerpen 1

[T] +32 [0]3-225 18 37

[F] +32 [0]3-226 64 05

[E] info@advn.be

[W] www.advn.be

bankrekening: BE14 4198 0595 9183 | KREDBEBB

bouw- en renovatiefonds: BE23 4198 0595 9991 | KREDBEBB

www.facebook.com/ADVNvzw

Met steun van de
Vlaamse overheid

Er is nog leven na Freud en Oedipus

Alles wel beschouwd, is het menselijk wezen een gedwongen reiziger doorheen de onhebbelijke bergketens en de riantere dalen van de geschiedenis(sen) waarvan hij als medespeler zelf deel van uitmaakt. Meestal weet hij dan wel best zijn weg te vinden, zonder zich al te veel van de wijs te laten brengen, al moet hij voortdurend met een bang hart laveren tussen de smalle slalompporten die hem omringen.

Maar de mens is deel-om-deel psyche, fysica en mechanica. De tweede en de derde factor vormen vaak een minder probleem dan de eerste, de gevreesde psyche. En sinds de Moravisch-Oostenrijkse psychiater Sigmund Freud (1856-1939) ons heeft opgezadeld met zijn oedipusdenken, zijn wij er geen ogenblik meer gerust op.¹ *Horresco referens*, ik huiver bij de gedachte aan die geestelijke erfenis vanuit Wenen. Al kan het tegelijk een kleine troost wezen dat Freud ook het zogenaamde *oceanisch gevoel* heeft ontdekt in de mens, namelijk het gevoel waarbij wij géén psychische spanningen moeten ondergaan. Maar op dat ogenblik is men geen levende meer maar een dode. Gelukkig rest ons uiteindelijk nog de bevrijdende gedachte dat wij ook al eens te rade kunnen gaan bij Freuds belangrijkste critici: Han Israëls (°1951), Carl Gustav Jung (1875-1961), Alice Miller (1923-2010) en Karl Popper (1902-1994). Men kan natuurlijk ook Freuds werken zelf gaan lezen, maar dat is niet aan te bevelen voor wie nog een rustige nacht wil beleven.

Rustige nachten beleven wij ook niet als wij worden meegesleept in het beeld van (minder of meer) gewelddadige revoluties die links en rechts – wat vaak letterlijk is te begrijpen – op het getouw worden gezet. Die omwentelingen worden aanvankelijk aangestuurd door individuen die niets meer te verliezen hebben omdat zij uitzichtloos ongelukkig zijn in hun persoonlijk leven, zo stelde de Franse schrijver André Malraux in zijn beroemde *La condition humaine*.² Nadien marcheert de massa, met vlag en wimpel. En ten slotte volgen nog de velen die volgens Berthold Brecht (1898-1956) de zeven poorten van Thebe hebben gebouwd en 'zovele malen alles weer opbouwden wat verwoest was'.³

Die vele onbekenden, die kleine lieden, die hebben naast de poorten van Thebe nog andere grootse prestaties neergezet. De jonge Italiaanse politicus Matteo Renzi (°1975) verklaarde dat verschijnsel wel erg suggestief: *"Dilettanten hebben de ark van Noach gebouwd, terwijl de experts de Titanic hebben gebouwd."*⁴

Dat is natuurlijk bescheidenheid op zijn Italiaans. Qua overmoed is de Franse slag geheel anders: revolutie en geniale *einzelgänger* naast elkaar, bizar ook, al zullen de Fransen dat nooit over zichzelf denken. *"Het sublieme en het ridicule zijn [immers] slechts één stap van elkaar verwijderd"*, richtte Napoleon Bonaparte (1769-1821) zich tot zijn gezant in Warschau.⁵ Hij sprak toen natuurlijk over zichzelf: keizer en altijd winnaar. Want zelfs in Waterloo in 1815 verloor hij niet, hij had er gewoon troepen te kort en zijn geallieerde vijanden hadden er te veel.

Dus toch maar even terug naar die bijbelse Ark van Noach. Of beter: naar de Vlaamse beweging, zwoegend en vlechtend en timmerend aan de bijbelse constructie. Omdat het werk soms te zwaar werd voor haar alleen, verliet zij al eens haar werkplek en zocht elders enige hulp, bij stevige en ingenieuze helpers, die hún Titanic aan het bouwen waren.

FRANS-JOS VERDOODT | VOORZITTER VAN HET ADVN

(1) Sigmund Freud wordt beschouwd als de voornaamste grondlegger van de psychoanalyse. Freiberg, zijn Moravische geboortestad, maakte aanvankelijk deel uit van Oostenrijk-Hongarije en is thans Tsjechisch grondgebied.

(2) A. Malraux, *Het menselijk tekort*, Amsterdam, 1975 (vertaling van *La condition humaine*, 1933).

(3) B. Brecht, *Vragen van een lezende arbeider* (*Lieder, Gedichte Chöre*, 1934).

(4) Matteo Renzi is titelvoerend burgemeester van Firenze en premier van Italië.

(5) Dominique Dufour de Pradt (1759-1837) ambassadeur in Warschau en voordien (o.a.) aartsbisschop in Mechelen.

[ADVN, VPB403]

GRENZELOOS REIZEN

De Vlaamse Toeristenbond tijdens het interbellum

Vandaag lijkt reizen eerder een evidentie dan een uitzondering. We nemen routineus onze auto, een vliegtuig of een boot naar alle uithoeken van de wereld. Dat was allerm minst het geval begin vorige eeuw in Vlaanderen. Reizen als vrijetijdsbesteding was toen weggelegd voor een relatief beperkte groep, die kon genieten van het badtoerisme en een ruim aanbod van kuuroorden. Daarnaast werd toerisme ook ingericht door zuilgebonden organisaties zoals mutualiteiten, vakbonden en sociaal-culturele verenigingen. Zij organiseerden vakantiekolonies, kuurverblijven of kindervakanties voor de verschillende lagen van de bevolking. Tijdens het interbellum kende het toerisme in Vlaanderen zijn grote doorbraak. Zeker na de wet op jaarlijks betaalde vakantie (1936) kon het massatoerisme groeien. Meer en meer ontdekte de arbeidersklasse de mogelijkheden van toerisme en vakantie als invulling van haar vrije tijd. Ruim tien jaar eerder ontstond de Vlaamse Toeristenbond (VTB), de eerste toeristische vereniging die zich

inzette voor de Vlaamse strijd en die geheel Vlaanderen overkoepelde. Vandaag staan de VTB, vtbKultuur en VAB nog steeds bekend om hun reizen, cultuurparticipatie, reisbijstand, autorijdscholen, autoverkoop en pechdienst.

Tijdens de belle époque focuste het toerisme zich vnl. op de kust en de kuuroorden. [ADV, A215]

Een snelle start

In 1912, kort voor de Grote Oorlog, was er een eerste maal sprake van het oprichten van een Vlaamse Touring Club. De poging kwam vanuit de toeristische afdeling binnen het ANV (Algemeen Nederlands Verbond), onder leiding van Hippoliet Meert, stichter van het verbond en lange tijd secretaris voor ANV-België. De nieuwe Vlaamse toeristenvereniging zou een waardige tegenhanger vormen voor de Franstalige Touring Club de Belgique. Door het uitbreken van de oorlog kreeg het initiatief echter geen kans. Pas in 1921 werd de

idee voor een Vlaamse Toeristenbond opnieuw opgepikt door drie zielsverwanten: Chris De Does, een Nederlandse uitgever en ANV-medewerker, Frits Henderickx, Antwerpenaar en partijlid van het Vlaamsche Front en Constant (Stan) Leurs, een Vlaams academicus actief in de studentenbeweging. Op 9 juni 1921 organiseerde het trio een publieke vergadering waarin een voorlopig comité werd opgericht voor het uittekenen van de krachtlijnen van de nieuwe organisatie en het ronselen van leden. Zes maanden later, op 29 januari 1922, was de stichting van de VTB een feit. De feitelijke stichting liep nochtans niet van een leien dakje. Onenigheid over hun opvattingen leidde tot hoogoplopende conflicten tussen het drietal en zorgde ervoor dat Henderickx de oprichtingsakte niet ondertekende.

Van bij de stichting telde de VTB 1 117 leden, een aantal dat vervijfvoudigd was na slechts één jaar werking (5 520 leden). Bijna de helft van de leden kwam uit het Antwerpse, waar de hoofdzetel werd gevestigd. De sterkte van de vereniging lag onder andere in het groot aantal lokale vertegenwoordigers. Het eerste jaar alleen al werden er 58 afdelingen opgericht. De groep van vertegenwoordigers werd op tien jaar tijd drie keer zo groot. Op 15 maart 1922 verscheen de eerste editie van het bondsblad *De Toerist*, later *Toerisme*. De organisatie nam dus een snelle start en het succes bleef aan: reeds in 1930 schreef de VTB zijn 100 000ste lid in.

In 1927 kondigde de VTB met fierheid tijdens zijn lustrumviering het 50 000ste lid aan. [ADV, VQT6/4]

Het VTB-hoofdkantoor was 12 jaar lang gevestigd aan de Antwerpse Paardenmarkt. Het secretariaat ontplooidde zich tot een volwaardig reisbureau. In het dagelijks bestuur zetelden o.m. Jozef Van Overstraeten (uiterst links) en Stan Leurs (midden), 1930. [ADVN, VQT7/5]

Van de binnen- en buitenlandse groepsreizen bleven honderden foto's bewaard. [ADVN, VQT13/53]

In 1924, kort na de oprichting van de VTB, werd onder impuls van industrieel en medeoprichter van het Vlaams Economisch Verbond Lieven Gevaert de Vlaamse Automobiellbond, later de Vlaamse Automobilistenbond (VAB) gesticht. De VAB kende een eerder moeilijke start, maar vond al snel aansluiting bij de VTB. Beide verenigingen werkten nauw samen. Uiteindelijk zouden ze in september 1940 samensmelten en van dan af bekend staan als de VTB-VAB, later gingen beiden afzonderlijk opereren.

Toerisme en propaganda

De objectieven van de VTB waren tweeledig. Naast het ontwikkelen van toerisme stond ook de emancipatie van het Vlaamse volk centraal. Men formuleerde het als volgt: "op alle wijze het toerisme onder

BONDSREIZEN 1939.					
Nr.	Bestemming	Inkomsten	uitgaven	winst	verlies
1.	Leuvenbeide	18.501,50	17.833,40	1.888,10	0,00
2.	Bonn	4.000,-	3.178,30	1.476,80	0,00
4.	Sp.tr. Keulen	20.185,-	20.812,70	2.132,-	0,00
7.	Reims-Verden	8.380,-	4.662,30	699,15	0,00
12.	Bloemvelden	3.404,-	3.084,50	379,50	0,00
13.	Sp.tr. Rouen	--	127,70	--	127,70
15.	Parijs	9.970,-	9.079,55	890,45	0,00
17.	Nijm	6.375,-	5.504,-	781,-	0,00
19.	Luxemburg	2.440,-	2.137,05	282,95	0,00
20.	Norand	4.000,-	4.335,85	204,15	0,00
22.	Nederland	--	38,60	--	38,60
26.	Parijs	4.280,-	4.176,70	113,30	0,00
27.	Lourdes	26.180,-	21.830,30	4.339,60	0,00
32.	Vogesen	6.680,-	5.512,80	1.167,20	0,00
33.	Lourdes	16.850,-	14.146,35	2.703,65	0,00
34.	Tirol-Dolomieten	36.400,-	33.086,95	3.313,05	0,00
37.	Zwarte Woud	5.430,-	5.377,30	52,70	0,00
37b.	Zwarte Woud	4.405,-	4.301,50	103,50	0,00
41.	Lourdes	17.040,-	13.935,30	3.104,70	0,00
44.	Lourdes	17.800,-	14.519,50	3.280,50	0,00
46.	Lotharingen	3.150,-	3.150,35	--	19,35
48.	Vogesen	11.040,-	9.586,40	1.453,60	0,00
49.	Zwitserland	14.360,-	13.001,85	1.358,15	0,00
51.	Zwitserland	51.865,-	46.830,55	1.434,45	0,00
57.	Reims-Verden	20.475,-	18.618,55	856,15	0,00
58.	Lourdes	13.821,60	11.856,05	1.965,55	0,00
61.	Luxemburg	9.450,-	7.327,95	2.122,05	0,00
65.	Vogesen	11.285,-	9.233,30	2.051,80	0,00
67.	Beieren-Tirol	33.535,-	29.370,10	4.164,90	0,00
68.	Savoye	30.425,-	21.822,30	8.602,70	0,00
69.	Lourdes	32.700,-	28.133,20	4.566,80	0,00
70.	Rijn	7.885,-	4.897,45	2.447,75	0,00
71.	Parijs	8.000,-	4.480,50	3.519,50	0,00
72.	Zwitserland	4.000,-	3.784,05	215,95	0,00

Het VTB-hoofdkantoor bood naast bondsreizen ook privereizen aan. De bondsreizen in 1939 gingen naar Nederland, Luxemburg, Frankrijk, Duitsland, Zwitserland en Italië. [ADVN, A1011]

de Vlamingen en het reizen in het Vlaamse land bevorderen, alsook de algemene culturele belangen van het Vlaamse volk behartigen." Door het ontplooiën van een ruime waaier aan activiteiten, kwam de Toeristenbond tegemoet aan zijn doelstellingen. De VTB slaagde in zijn opzet, het volkstoerisme groeide aan een snel tempo en vond aansluiting bij een brede laag van de bevolking. Jaarlijks vond er een algemene vergadering plaats onder de noemer van 'Landdag' of 'Vlaamse Toeristendag'. De VTB organiseerde voordrachten en filmavonden, cursussen en congressen, wandelingen, daguitstappen

Het bondsblad *De Toerist* bood een waaier van reisreportages aan in binnen- en buitenland. Veelal werden suggesties en artikels geleverd door lezers of globetrotters vanuit hun persoonlijke ervaringen. Zo ook door mevrouw L. Verlooy over haar reiservaringen in Noord-Afrika (april 1940). [ADV, A911(139)]

en meerdaagse binnen- en buitenlandse groepsreizen. Verder gaf de organisatie Nederlandstalige kaarten, gidsen, wandelboekjes en andere toeristische publicaties uit. De bond startte met een toeristische boekhandel en een dienst die privéreizen aanbood. Daarnaast was er ook aandacht voor de ontwikkeling van de toeristische infrastructuur in Vlaanderen; er kwamen wandelpaden en uitkijktorens. Innovatief was de oprichting van commissies onder meer ter bescherming van monumenten, natuur en folklore of ter verbetering van het wegennet en het verkeer.

Jaarlijks organiseerde de VTB een Landdag. De massabijeenkomst was de perfecte gelegenheid om de Toeristenbond te promoten. [ADV, VQT6/8]

De propagandawerking van de VTB was voornamelijk gericht op de ledenwerving en de organisatie van evenementen. Het bondsblad was het propagandamiddel bij uitstek. Daarnaast werd veel aandacht besteed aan de verspreiding van het VTB-logo, onder de vorm van allerlei souvenirs en prullaria. Er werd op geen inspanning gekeken om de beleving van de Vlaamse cultuur en het Vlaamse verleden te promoten. Karakteristiek voor de VTB-propaganda waren onder andere de vele foto- of tekenwedstrijden en uitreiking van diploma's, de VTB-vlaggen voor fietsers, motors en auto's, het uitstippelen van VTB-wandelpaden en sterritten voor fietsers, zingende wandelaars en een fietserzangkoor, radiotoespraken, massabijeenkomsten en georkestreerde herdenkingen.

Wie is wie

De Vlaamse Toeristenbond werd bestuurd door een zeer heterogene groep uit de middenklasse, bij wie heel wat 'cultuurflaminganten'. De eerste voorzitter was Edward Léonard, medeoprichter van de VTB en bediende in het fotobedrijf van Lieven Gevaert. Hij had belangstelling voor architectuur, archeologie en kunstgeschiedenis, waarover hij veelvuldig publiceerde, en was bestuurslid van de Vereniging van Natuur- en Stedeschoon. In 1923 werd hij opgevolgd door Bertin Pil, scheikundig onderzoeker bij Gevaert in Mortsel. Pil was actief in de Frontbeweging en in het naoorlogse Vlaams-nationalisme. Vijf jaar later nam ingenieur-architect en docent, later hoogleraar kunstgeschiedenis, Stan Leurs het roer over. Leurs was medeoprichter van de VTB en had reeds de redactionele leiding over het bondsblad, hij was sinds 1926 de algemeen secretaris. Als zijn rechterhand werd Jozef

Het VTB-vliegtuigje bracht een groet aan de bedevaarders en strooide bloemen over de IJzervlakte, 18 augustus 1929. [ADV, VFFY31/475]

Van Overstraeten aangesteld, een bestuurslid van de organisatie. Van Overstraeten klom in geen tijd van propagandist op tot hoofdredacteur (1926), ondervoorzitter (1928), algemeen secretaris (1931) en afgevaardigd bestuurder (1933). In 1952 werd hij voorzitter; hij was ruim een halve eeuw (tussen 1926 en 1980) de spilfiguur van de VTB. Van Overstraeten waakte over de algemene werking van de organisatie, coördineerde activiteiten en trad op als contactpersoon voor de samenwerking met andere verenigingen. Bovendien verplaatste hij het redactiesecretariaat van het bondsblad naar zijn privéwoning. Hij lag ook aan de basis van de toeristenmarsen, de sterritten voor fietsers, de VTB-wandelpaden en de vele herdenkingen.

De VTB en de Vlaamse beweging

Van Overstraeten was Vlaams-nationaal geïnspireerd maar nam geen partijpolitiek engagement op. Toch zorgde hij ervoor dat de VTB samenwerkte met andere Vlaamsgezinde initiatieven door samen activiteiten te organiseren of hen financieel bij te staan. De VTB steunde onder meer de IJzerbedevaarten, het Vlaams Nationaal Zangfeest, de 11-juliviering en het taalgrenscomité van Flor Grammens. Dit laatste vloeide voort uit een diepgaande interesse voor de taalkwestie in Vlaanderen. Voor de vernederlandsing van het openbaar leven, vonden de VTB, het ANV, het Vlaams Verbond voor Brussel en het Vlaams Economisch Verbond elkaar. Op cultureel vlak werkte de VTB dan weer samen met het Davidsfonds, het Verbond van Vlaamse Oud-Strijders (VOS) en de Vlaamse Wetenschappelijke Congressen. De vereniging wist een zeer ruime achterban te mobiliseren die weliswaar Vlaamsvoelend maar niet noodzakelijk Vlaams-nationaal was. Ondanks die gematigde opstelling, kan de werking van de VTB toch omschreven worden als een vorm van cultuurnationalisme. Daarenboven lag de klemtoon binnen de culturele werking sterk op het volksopvoedende aspect: de leden werden aangespoord kennis te maken met het Vlaamse landschap, de Vlaamse geschiedenis, de Vlaamse cultuur en het Vlaamse volk. Een mooi voorbeeld hiervan zijn de honderden standbeelden, gedenkplaten, grafmonumenten of zitbanken voor de pioniers uit de Vlaamse beweging of het Vlaamse culturele verleden die door de VTB plechtig werden ingehuldigd.

Inhuldiging van een VTB-gedenkplaat voor de Vlaamse schrijver en dichter Pol De Mont aan zijn geboortehuis in Wambeek, 25 juni 1939. [ADV, VQT10/3]

Tweede Wereldoorlog en nasleep

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog daalde het aantal buitenlandse reizen en het budget van de VTB-leden gestaag. Hierdoor wijzigde de Toeristenbond lichtjes zijn koers. De bond richtte zich meer op culturele activiteiten, lokale uitstappen en voordrachten of cursussen. Tijdens de oorlog poogde voorzitter Van Overstraeten een overkoepelende vereniging op te richten voor het culturele leven in Vlaanderen, zonder succes. In 1941 stichtte hij wel het Verbond voor Heemkunde, dat zich pas na de bezetting zou losmaken van de VTB-VAB. Hoewel Van Overstraeten de VTB grotendeels buiten de collaboratie hield, leidde de zuivering nadien tot de onbeschikbaarheid van heel wat kaderleden en vertegenwoordigers die al dan niet gestraft werden. Van Overstraeten zelf werd onder meer voor

In het archief bevinden zich enkele unieke verzamelingen. Zo ook een privéverzameling van Adolphe Crick met honderden hotelkaartjes en rekeningen van 1874 tot 1912. [ADVN, A1011]

zijn lidmaatschap van het Vlaams Nationaal Verbond elf maanden geïnterneerd, maar uiteindelijk volledig vrijgesproken. In 1948 nam hij zijn vooroorlogse functies terug op en leidde hij de VTB doorheen in wat bekend werd als het 'Van Overstraententijdperk'.

Het VTB-archief en Erfgoeddag

Sinds 2002 bevindt een belangrijk deel van het VTB-VAB-archief zich in het ADVN (BE ADVN AC453). Het gaat om 133 strekkende meter en bestaat voor de overgrote meerderheid uit themadossiers. Hoewel er stukken zijn terug te vinden uit het interbellum, is het archief voornamelijk voor de periode na 1945 zeer rijk gedocumenteerd. Tot het archief behoort eveneens een aanzienlijke verzameling van boeken, periodieken en audiovisuele stukken. Deze laatste verdienen bijzondere aandacht. Het gaat namelijk om tienduizenden foto's en verder om affiches, voorwerpen, geluidsopnames, tekeningen, prenten, plannen enz.

Naar aanleiding van de Erfgoeddag, die dit jaar de focus richt op het thema 'Grenzeloos', vertellen we met archiefmateriaal de historie van de Vlaamse Toeristenbond tot aan de Tweede Wereldoorlog. De groeiende interesse voor het toerisme, ook over de landgrenzen heen, blijkt uit het rijke archief van foto's, reisverhalen en -brochures, met als orgelpunt een bijzondere verzameling van reisbrochures uit

de belle époque. 'Grenzeloos' reizen we naar verscheidene uithoeken van Europa en duiken we terug in de tijd met uniek filmmateriaal. Tot slot openen we in het ADVN de deuren van het VTB-depot voor een kijkje achter de schermen. [sg]

Bronnen bij deze bijdrage:

M. Beyen, *Historische grootheid binnen handbereik. De Vlaamse Toeristenbond (VTB) als schep- per van lieux de mémoire*, in: F. Seberechts (red.), *Duurzamer dan graniet. Over monumenten en Vlaamse beweging*, Tielt, 2003, pp. 155-170; M. Limbourg, *Toerisme en politiek. De Vlaamse Toeristenbond (VTB)*, Brussel, 1987, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling); P. Gunst, *De Vlaamse Toeristenbond. Tussen zuilvorming en cultureel nationalisme*, in: *ADVN-Mededelingen*, nr. 22, 2008, pp. 4-8; Ba. De Wever, *Vlaamse Toeristenbond-Vlaamse Automobilistenbond (VTB-VAB)*, in: *NEVB*, Tielt, 1998, dl. 3, pp. 3478-3483.

Komt u ook een kijkje nemen in het VTB-VAB-archief?

Grenzeloos reizen - Erfgoeddag 2014

ADVN, zondag 27 april van 10 tot 18u

Fototentoonstelling, depotbezoek en film

Heeft u geen tijd op de Erfgoeddag? Geen nood, de tentoonstel- ling Grenzeloos reizen loopt van zondag 27 april t.e.m. vrijdag 27 juni. Bezichtigen kan van ma tot vr, van 9 tot 16u.

Ook in groep, na afspraak, meer info: publiekswerking@advn.be of 03-225 18 37.

NELLY MAES

Een halve eeuw politieke en maatschappelijke betrokkenheid

Nelly Maes (°1941) was de oudste van zes kinderen uit een landbouwersgezin in het Waasland. Ze studeerde regentaat geschiedenis-Nederlands aan de normaalschool van Onze-Lieve-Vrouw-Presentatie in Sint-Niklaas. Van 1958 tot 1968 was zij lid van het Jong-Davidsfonds, later maakte zij deel uit van het nationaal bestuur. In 1967 werd zij actief in de Volksunie-afdeling in Sint-Niklaas. Na de parlementsverkiezingen van 1968 trad ze naar voren als nationaal voorzitter van de Volksunie-Jongeren, lid van de partijraad en het partijbestuur. Bij de lokale verkiezingen van 1970 werd Maes voor het eerst verkozen tot gemeenteraadslid in Sint-Niklaas. Van 1989 tot 1995 oefende ze het schepenambt uit van cultuur, onderwijs, jeugd- en speelpleinwerking, emancipatie, landbouw, ontwikkelingssamenwerking en toerisme. Na de ontbinding van de Volksunie, koos ze partij voor Spirit, later Vlaams Progressieven en SLP. Van 2004 tot 2009 was ze voorzitter van de Europese Vrije Alliantie (EVA). Haar politieke engagement werd gekenmerkt door 30 jaar vertegenwoordiging in diverse parlementen. Ze zetelde in de Kamer van Volksvertegenwoordigers (1971-1978, 1985-1991). Van 1978 tot 1985 was zij actief als gecoöpteerd senator en van 1991 tot 1995 als provinciaal senator voor Oost-Vlaanderen. Naast een lidmaatschap in de Cultuuraad (1971-1978) en de Vlaamse Raad (1985-1991) werd zij van 1995 tot 1998 verkozen tot Vlaams parlements lid. Van 1998 tot 2004 was ze aanwezig in het Europees Parlement.

Haar maatschappelijke betrokkenheid breidde zich uit naar andere mandaten en bestuursfuncties. Uit haar interesse voor de gezins- en vrouwenproblematiek vloeiden participaties voort bij het Centrum Man Vrouw en Gezin, de Federatie van Vlaamse Vrouwengroepen en de Bond voor Grote en jonge Gezinnen. Door haar bekommernis voor ontwikkelingslanden, werd Maes van 1976 tot 2001 voorzitter van het Vlaams Internationaal Centrum (VIC) en was ze actief als lid van de raad van bestuur van de Vlaamse Vereniging voor Opleidingsprogramma's in het Buitenland (VVOB). Op het lokale niveau engageerde zij zich o.m. bij de Vlaamse Mutualiteit Waasland en het Vlaams Centrum Sint-Niklaas. In januari 2010 verliet ze de actieve politiek na inlevering van haar mandaat als gemeenteraadslid. Tot op heden is zij werkzaam als voorzitter van het

Vlaams Vredesinstituut.

In 2013 werd het 82 strekkende meter persoonsarchief van Nelly Maes (BE ADVN AC16) geïnventariseerd. Het bestand bevat hoofdzakelijk documenten van haar activiteiten als partijlid, gemeenteraadslid, schepen, parlementair vertegenwoordiger en participant van werkgroepen en commissies m.b.t. cultuur, onderwijs, leefmilieu, volksgezondheid, maatschappelijke emancipatie, buitenlandse zaken en ontwikkelingssamenwerking. Daarnaast vindt men dossiers terug van maatschappelijke engagementen en sociaal dienstbetoon. [58]

Bronnen bij deze bijdrage: BE ADVN AC16 – Archief Nelly Maes; L. Willems, Interview Nelly Maes: ik vind niet dat ik een buitenbeentje ben, in: *Knack*, 1976, pp. 26-33; S. van Caeneghem, Nelly Maes leefde als kind al van verkiezingsuitslagen, in: *Spectator*, 1982, pp. 8-11; F. Seberechts, *Maes, Nelly*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998, pp. 1986-1987; A. Debbaut, *Ongebonden best: Nelly Maes*, Kalmenhout, 2013.

Naar aanleiding van het verschijnen van de biografie *Ongebonden best*, gaf Nelly Maes op 27 november 2013 een publiek interview in het ADVN over het archief van haar politieke engagement. [ADVN, Tom Cobbaert]

KATHOLIEK EN OPBOUWEND NATIONALISME Godfried Develter en *De Courant* (1937-1939)

"Als hoofdredacteur katholiek strijdend blad achterbakse relaties met totalitairistisch *Verdinaso*." Zo luidt de beschuldigende notitie die een bundel brieven van Willem Melis aan Godfried Develter voorafgaat. De auteur was vermoedelijk Bart Lotigiers, voormalig hoofdredacteur van *Het Volk*, en één van de velen die het dossier *De Courant* uit het archief van Godfried Develter (BE ADVN AC964) doorheen de jaren in handen kreeg.

Godfried Develter werd op 22 februari 1909 geboren in Esen bij Diksmuide. Tijdens zijn studies aan het college van Tielt viel zijn Vlaamsgezinde houding al op. Na studies in de rechten en het notariaat vestigde hij zich in 1935 als advocaat in Harelbeke. Amper twee jaar later liet hij zijn rechtspraktijk achter zich en verhuisde hij naar Brussel om er hoofdredacteur te worden van een nieuw katholiek Vlaams dagblad.

De uitgave van die nieuwe krant was het hoogtepunt van een polarisering binnen de katholieke partij. De katholieke volksvertegenwoordiger Gustaaf Sap propageerde in zijn dagblad *De Standaard* een concentratie van rechtse politici tegen de overwegend linkse regering waar de katholieken deel van uitmaakten. Daartoe ageerde hij in het parlement tegen partijgenoten als Frans Van Cauwelaert en Paul Van Zeeland, steunde hij het initiatief voor de Vlaamsche Concentratie van het weekblad *Nieuw Vlaanderen* en zocht hij bondgenoten bij het fascistische Rex. Misnoegd over de eigengereidheid van Sap zette de Katholieke Vlaamsche Volkspartij (KVV) hem in 1937 uit de partij. Om voor de partij een nieuwe stem in de dagbladpers

te verwerven, werd de samenwerkende vennootschap De Beiaard opgericht. De financiële steun kwam van de christelijke sociale organisaties en een aantal Vlaamse industriëlen onder leiding van Léon Bekaert. Onder de koepel van de Pressa Catholica werkte De Beiaard samen met de bestaande dagbladen *Het Volk-De Tijd*, *Le XXe Siècle* en *La Cité nouvelle*. Op 19 september 1937 verscheen het eerste nummer van *De Courant*.

De redactie van *De Courant* bestond hoofdzakelijk uit een groep jonge journalisten onder leiding van Godfried Develter. In zijn openingsartikel benadrukte Develter dat *De Courant* een katholiek en Vlaams dagblad zou zijn. De houding van de krant moest bepaald worden door de katholieke leer en het welzijn van Vlaanderen binnen de Belgische staat. Daarenboven werd benadrukt dat de krant partijonafhankelijk was en enkel binnen de lijn van haar programma zou handelen. Het was echter meteen duidelijk dat dit programma gelijk liep met dit van de Katholieke Vlaamsche Volkspartij en *De Courant* vooral virulent campagne zou voeren tegen het Vlaams Nationaal Verbond (VNV). Het dagblad kende echter geen succesvolle oplage en werd kort na de verkiezingen van april 1939 stopgezet.

Godfried Develter werd in 1941 secretaris-generaal van het Gemeentekrediet, maar verhuisde datzelfde jaar naar Diksmuide om zijn vader op te volgen als lokaal agent van diezelfde bank. Na de Tweede Wereldoorlog zetelde hij voor de Christelijke Volkspartij (CVP) in de Kamer, waar hij vooral opviel in zijn tussenkomsten over de dynamitering

Hoewel in de verantwoording nog partijonafhankelijk, toonde *De Courant* zich snel een openlijk KVV-organ en voerde het een anti-VNV-campagne. [BE ADVN AC964, D15990(5/2) en F166(3)]

van de IJzertoren. In 1958 zette Develter een punt achter zijn politieke carrière. Hij overleed in 1980 in Diksmuide.

Het dossier van Godfried Develter over *De Courant* kwam terecht bij Willy Hofmans, de boekhouder van de krant en verhuisde met hem mee

naar de redactie van *Het Volk*.

Daar passeerde het vele handen, zoals de eerder aangehaalde Bart Lotigiers en voormalig *Courant*-medewerker Robert Rock. Die gebruikte de documenten o.m. als bron voor het gedenkboek *Het Volk 1891-1951*.

Langs journalist Hubert-Jos Wieërs kwam het dossier terecht bij Rik Van Cauwelaert. Hij droeg de documenten ten slotte over

aan het ADVN. Naast een aantal brieven over Develters rechtspraktijk en persoonlijk leven bestaat het leeuwendeel van het archief uit correspondentie en andere stukken over *De Courant* tussen augustus 1937 en het najaar 1938. De briefwisseling met een honderdtal correspondenten geeft een helder beeld van het netwerk van Godfried Develter en de invloed op de inhoudelijke richting van *De Courant*. Opmerkelijk zijn de uitgebreide contacten met de geestelijken Floris Prims, Antwerps stadsarchivaris, en Hilaire Van Overbeke, proost van het Algemeen Christelijk Verbond van Werkgevers (ACVW) West-Vlaanderen. De invloed van de KVV blijkt duidelijk uit de briefwisseling met onder andere Frans Van Cauwelaert, Edgard De Bruyne, Robert Vandeputte en de jonge Michiel Vandekerckhove. Ook de correspondentie met ondernemers als Léon Bekaert, en Tony Herbert zijn interessante bronnen. Hoewel, ten slotte, uit de correspondentie met Willem Melis en Luc Delaforterie bleek dat er enige inhoudelijke toenadering tot het Verdinaso was, bleven Develter en *De Courant* steeds de lijn van het katholicisme en 'welbegrepen' nationalisme trouw. [TC]

Bronnen bij deze bijdrage: H.J. Elias, *25 jaar Vlaamse Beweging 1914-1939*, Antwerpen, 1969; D. Luyten & N. Wouters, *Bekaert, baron Léon A.*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, pp. 428-429; W. Moons, *Develter, Godfried*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, pp. 927-928; G. Provoost & E. Gerard, *Sap, Gustaaf*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, pp. 2694-2695; E. Van Cauwelaert & G. Durnez, *Courant, De*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, p. 811; K. Van Nieuwenhuyse, *De klauw van een papieren leeuw: een politieke geschiedenis van de krant De Standaard*, Leuven, 2005.

DIALOOG IN HET ADVN

Het ADVN presenteert dit voorjaar twee dialogen.

Op vrijdag 16 mei houdt Dieter Vandenbroucke een voordracht over zijn recent verschenen boek 'Dansen op een vulkaan. Victor J. Brunclair: schrijver in een bewogen tijd'. Hij studeerde Moderne Geschiedenis aan de K.U.Leuven en is verbonden aan het L.P. Boon-documentatiecentrum van de Universiteit Antwerpen.

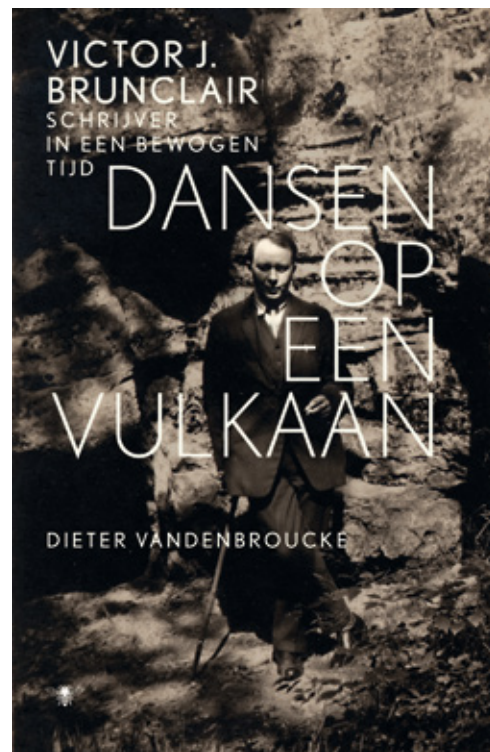
Op vrijdag 20 juni houdt Ine Van linthout een voordracht. Momenteel is ze o.m. als postdoc-onderzoeker verbonden aan de vakgroep geschiedenis van de UGent, waar ze het discours over België in politiek, propaganda en media van het Derde Rijk bestudeert. In 2012 verscheen bij uitgeverij De Gruyter in Berlijn haar proefschrift 'Das Buch in der national-sozialistischen Propagandapolitik'.

Dansen op een vulkaan. Victor J. Brunclair schrijver in een bewogen tijd.

Centraal in dit onderzoek staat de complexe rol die Victor Jozef Brunclair (1899-1944), één van de baanbrekers van het literaire expressionisme in Vlaanderen, heeft gespeeld in het politieke en culturele veld van het interbellum. De algemeen culturele symptoomwaarde van Brunclair zoals hij in het onderhavige onderzoek werd gepresenteerd, heeft vooral te maken met zijn verwerking van de dualiteit van ethische en esthetische bekommernissen van de maatschappelijk bewuste schrijver. Van eminent belang daarbij is het gegeven dat zijn Vlaams voelende idealisme in belangrijke mate beïnvloed

werd door het activisme en de nawerking van dat activisme.

De betekenis die in het onderzoek aan het woord activisme wordt gehecht, sluit aan bij Matthijs de Ridders in 2008 verschenen doctoraalstudie *Staatsgevaarlik! De activistische tegentraditie in de Vlaamse letteren, 1912-1933*. In zijn proefschrift richtte hij zich op een welbepaald deel van de Vlaamse beweging en de Vlaamse literatuur, namelijk dat deel dat nadrukkelijk internationalistisch gericht was én tegelijkertijd participeerde in een van de meest doorgedreven Vlaams-nationalistische ondernemingen uit de geschiedenis: het activisme, oftewel de medewerkingsbereidheid tijdens de Grote Oorlog. Het betreft meer bepaald de generatie van jonge, veelal vrijzinnige flaminganten die tijdens en vlak na de Eerste Wereldoorlog de Vlaamse literatuur op nieuwe paden had geleid. In zijn onderzoek benaderde De Ridder het activisme als de drijvende kracht van een literatuur die aansluiting zocht bij de internationale avant-garde, in eerste instantie het expressionisme, en die uiteindelijk grote invloed zou uitoefenen op de vernieuwende literatuur van na de Tweede Wereldoorlog. De term activisme duidt bijgevolg niet alleen op haar politieke bedrijvigheden maar ook op de literaire strategie die zij hanteerden. Deze schrijvers en intellectuelen waren er niet op uit om louter kunst te scheppen. Zij kenden het woord een dermate grote politieke en zelfs 'staatsgevaarlijke' slagkracht toe, dat zij geloofden dat literatuur ook buiten de grenzen van de tekst de wereld kon veranderen. In zijn boek presenteert Vandenbroucke

[Foto op cover Letterenhuis Antwerpen]

Brunclair als een meer dan exemplarische vertegenwoordiger van die activistische tegentraditie in de Vlaamse letteren. Zijn werk, zijn denken en zijn totale persoonlijkheid weerspiegelen de spanningen, dromen en ontgoochelingen van heel zijn opstandige generatie. Deze biografie is dan ook meer dan het tumultueuze levensverhaal van een controversieel schrijver. Door uitgebreid aandacht te besteden aan de milieus waarin Brunclair zich bewoog en aan de mensen met wie hij in contact stond, krijgt de lezer tevens een beeld van de activistische tegentraditie, die gedurende het ganse interbel-

lum zwaar heeft gewogen op de Vlaamse cultuur en die vormend was voor een schrijver als Louis Paul Boon. Aan bod komen achtereenvolgens Brunclairs prille schrijverschap in het ruimere kader van het 'flamingantische' klimaat tijdens de Eerste Wereldoorlog, zijn kleurrijke rol als avant-gardist in de jaren twintig, zijn strijd voor de artistieke vrijheid in de jaren dertig en, ten slotte, zijn optreden als verzetsheld (voor de enen) en collaborateur (voor de anderen) tijdens de Tweede Wereldoorlog, uitlopend in zijn dood in een Duits concentratiekamp. [dv]

'België' in politiek, propaganda en het publieke discours van het Derde Rijk (1933-1945).

De meeste studies over het thema 'België en het Derde Rijk' onderzoeken de periode van de Tweede Wereldoorlog vanuit Belgisch perspectief. Ze bestuderen de militaire operaties, de impact van de bezetting op het politieke, economische, culturele en dagdagelijkse leven, de verschillende vormen van collaboratie en verzet, de deportaties.

In dit lopende onderzoek wordt de focus verschoven naar het Derde Rijk tijdens de twaalf jaar van zijn bestaan. Centraal staat de vraag wat er in nazi-Duitsland achter de schermen van de ministeries, in de propagandarijchlijnen en in het publieke discours over België werd gezegd. Er wordt gekeken naar de correspondentie, notities en verslagen van politieke instanties. Er wordt onderzocht met welke directieven, aanbevelingen en censuurmaatregelen gepoogd werd het discours over België te reguleren. Ten slotte wordt nagegaan wat de Duitse bevolking daadwerkelijk over België te lezen, te horen en te zien kreeg in de vorm van boeken, pers- en radioberichten, films, tentoonstellingen en andere activiteiten. De lezing licht enkele cases uit het reeds gevonden materiaal. [iv.]

Duitse boekcovers: *Fliegt der Blaufuß* (1935) en *Flämische Kunst der Gegenwart* (1941).
[Privébezit Ine Van linthout]

Vrijdag 16 mei, 14u30

Dieter Vandenbroucke, *Dansen op een vulkaan*. Victor J. Brunclair: *schrijver in een bewogen tijd*.

Vrijdag 20 juni, 14u30

Ine Van linthout, *'België' in politiek, propaganda en het publieke discours van het Derde Rijk (1933-1945)*.

Locatie: ADVN-leeszaal, deelname is gratis.

Graag inschrijven langs:

pubiekswerking@advn.be of 03-225 18 37.

Data onder voorbehoud, zie ook op

www.advn.be

Hoe mild is streng?

Kijkt u vooral nog even aandachtig naar de wikkel rondom het recentste nummer van *Wt*. Men kan dit een cijfercarambole noemen of gewoon een willekeurige reeks van cijfers, maar cijfers zijn het wel: 1935, 1994, 2014. In januari 1935 richtten Frans Daels (1882-1974), Jozef Goossenaerts (1882-1963) e.a. in Gent de **Vereniging voor Wetenschap** op, die nog tijdens hetzelfde jaar naar buiten trad met het eerste nummer van haar tijdschrift *Wetenschap in Vlaanderen*.¹ In januari 1994 droeg de vereniging het beheer van het tijdschrift – dat inmiddels *Wetenschappelijke Tijdingen op het gebied van de geschiedenis van de Vlaamse beweging* heette – over aan het advn, dat van dan af tevens optrad als gastheer voor de redactie. Tussen 1994 en 2014 kon het tijdschrift – dat inmiddels algemeen vooral bekend werd onder het letterwoord *Wt* – een duidelijke metamorfose realiseren: de redactie evolueerde systematisch tot een staalkaart van representatieve academici op het terrein van de brede Vlaamse beweging en van de nationale bewegingen in het algemeen, de interne thematiek verbreedde², er functioneerde een internationale adviesraad en op het vlak van vormelijke presentatie trachtte *Wt* gelijke tred te houden met het nagestreefde hoge wetenschappelijke niveau van de bijdragen die in het tijdschrift verschenen. Zo'n synergie tussen vorm en inhoud is uiteraard niet zonder belang. De Romeinse dichter Publius Vergilius (70-19 v. Chr.) bedacht hiervoor overigens een sprekende metafoor:

“gratior et pulchro veniens in corpore virtus”, de deugd is des te aantrekkelijker wanneer zij verschijnt in een aantrekkelijk iemand. Vlaamse beweging, wetenschapsbevordering, onderwijs en media vormen ongetwijfeld een klavertjevier van de emancipatie van de gemeenschap in Vlaanderen. Zij werden historisch met elkaar verbonden door de dynamiek van het strijdgegeven. *“Segen ist der Mühe Preis”,* zegevieran is het loon voor wie zich inspent, stelde Friedrich Schiller (1759-1805).³ Op het vlak van het onderwijs leverde die strijd pas echt resultaten op toen de wet van 1883 het Nederlands verplichtte als voertaal in de voorbereidende afdelingen van het rijksmiddelbaar onderwijs en als onderwijstaal voor een aantal vakken in de rijksmiddelbare scholen en in de athenea. Tevens werd het (officieel) normaalonderwijs

verplicht Nederlandstalig voor de leerkrachten die in het Nederlands moesten onderwijzen. Historicus en themadeskundige Harry Van Velthoven beschouwt die wet terecht als de belangrijkste taalwet die vóór de Eerste Wereldoorlog werd uitgevaardigd.⁴ De uitvoering van die wet mocht dan niet meteen vlekkeloos verlopen – een omstandigheid die men in de maatschappelijke en politieke context van toen redelijkerwijze zal begrijpen –, de Vlaamse emancipatie via het onderwijs zat niet langer op slot.

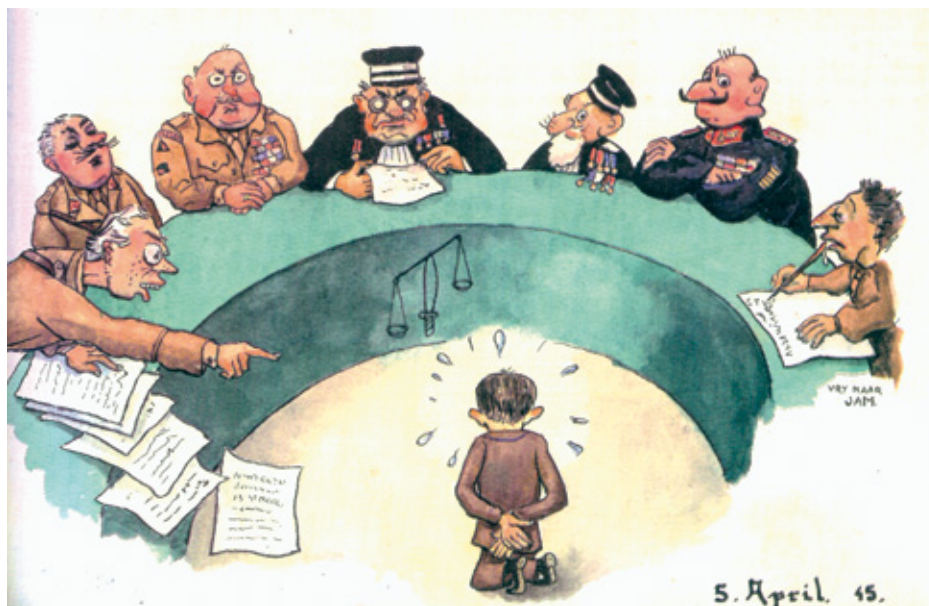
Dit alles had evenwel geen betrekking op het vrij (quasi uitsluitend katholiek) onderwijs. Want de kerkelijke overheid bleef overtuigd dat het Nederlands niet het verfijnde cultuurinstrument was dat het Frans kon vervangen. Maar *“omstreeks 1900 nam de Vlaamsgezinde druk op het episcopaat*

Lerarenkorps 1925-1926. Eerste rij v.l.n.r. J. Hendrikx, G. Vanderhenst, G. Nulens (directeur), W. Ballings en G. Cartenstadt. Tweede rij v.l.n.r. G. Loudiz, J. Sak, L. Vandenhoude, M. Labye, F. Smeulders en C. Martens.
[Collegearchief Sint-Hubertuscollege in Neerpelt]

Cartoon uit 'Persoonlijke herinneringen' van repressie-betrokkene André Van Reeth (1911-1993). De prent beeldt A. Van Reeth uit die zich op 5 april 1945 moet verantwoorden voor een repressierechtbank in Gent.
[BE ADVN AC59, Archief André Van Reeth, D420]

en de katholieke regering toe", schrijven Paul Janssenswillen en Wil Meeus in hun bijdrage *Het Sint-Hubertuscollege in Neerpelt: het eerste Vlaamse college? Een micro-onderzoek over de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs* in het recentste nummer van *Wt*. Die vernederlandsing bereikte pas in 1963 haar eindstreep, toen de wetgever de afronding bracht van een eeuw taalstrijd in het onderwijs in Vlaanderen: het Nederlands gold voortaan als de exclusieve voertaal voor alle⁵ scholen in Vlaanderen. De onderwijstaal en de bestuurstaal stemden voortaan volkomen met elkaar overeen. Dat laatste werd de facto ook het geval voor het tweetalige arrondissement Brussel. Twee gebeurtenissen in het jaar 1968 leidden daarenboven tot het definitieve sluiten van de kwadratuur: enerzijds het begin van de uittocht van de Franstalige vleugel van de universiteit in Leuven en anderzijds de aanstelling van twee Belgische ministers voor Onderwijs, een primeur voor België.⁶ Janssenswillen en Meeus grijpen de huidige (hier en daar opklinkende) vraag om de taalregeling in het onderwijs in Vlaanderen te versoepelen aan om een microstudie te schrijven over de lange weg van de vernederlandsing van het vrij (katholiek) middelbaar onderwijs in Vlaanderen. Zij hangen hun geschiedenis tegelijk op aan de vraag of het Sint-Hubertuscollege van Neerpelt dan wel het Kruisherencollege van Maaseik het eerste volledig Nederlandstalige college was in Vlaanderen. Het antwoord levert een feitelijk ex-aequo op: Maaseik vernederlandsde tijdens het schooljaar 1909-1910 zijn onderwijsregime, maar Neerpelt werd in 1910 opgericht als een integraal Nederlandstalige

instelling, d.w.z. dat ook de omgangstaal buiten de lesuren in het Nederlands verliep. Het onderscheid tussen beide colleges werd overigens vooral duidelijk tijdens de daaropvolgende schooljaren: het Sint-Hubertuscollege werd een magneet voor de humaniorastudies van de kinderen van vooraanstaande Vlaamsgezinden, vooral vanuit de regio Antwerpen. Familienamen als Borms, Van Cauwelaert en Wildiers klinken zeer vertrouwd in de katholiek-Vlaamsgezinde oren.

In zijn *De bestraffing van de collaboratie na de Tweede Wereldoorlog: mild in Vlaanderen en streng in Franstalig België? Een pleidooi voor een sociale geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog* weerlegt Koen Aerts, via een wetenschappelijk onderbouwd discours, het "credo" dat "de repressie niet minder [was] dan een Belgische poging om de Vlaamse beweging en bij uitbreiding Vlaanderen op de knieën te krijgen". De auteur noemt het weerleggen van dat credo een "vloeken in de

Vlaams-nationalistische kerk".

Er wordt sinds een paar decennia duidelijk vrij vaak en vrij luid gevloekt in die kerk. Aerts is natuurlijk niet de eerste wetenschapper die zich daar aan waagt. Maar zijn betoog, gesteund op het doctoraat dat hij in 2011 verdedigde aan de Universiteit Gent én op zijn recent gepubliceerd (en tevens op dat doctoraat gesteund) boekwerk, bezorgt ons wel een eerste zeer nauwkeurige scan van het justitieel aspect van de Belgische repressie en de daaropvolgende reïntegratie van de 'incivieken' in de Belgische staat.⁷ De auteur ervaart in de perceptie omtrent die problematiek een vrij algemeen geldende "dubbelblindheid", m.n. de wederzijdse stereotiep onjuiste voorstelling in Vlaanderen en Franstalig België omtrent de aard en de densiteit van collaboratie en repressie. Daarom poneert hij de noodzaak van een zeer brede sociale geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, waarbij een maximum aan sociologische en sociografische stramien en

fijnmazige elementen worden beschreven. Weinig collaboratiebetrokkenen van de Tweede Wereldoorlog maken zo existentieel deel uit van de emotionele benadering van de Belgische repressie dan het geval is m.b.t. de ter dood veroordeelde en effectief terechtgestelde politicus Leo Vindevogel (1888-1945) uit Ronse. Pieter Jan Verstraete wijdde er recentelijk een omstandige biografie aan (P.J. Verstraete, *Leo Vindevogel. Een biografie*). In zijn bijdrage *Leo Vindevogel. De politicus en de mythe van zijn proces* grijpt Lode Wils zijn persoonlijke beoordeling van Verstraetes publicatie aan om op zijn beurt het leven en de werken van de Ronse politicus in perspectief te plaatsen. Vindevogels parcours oogt tegelijk voluntaristisch, hoekig en radicaal: christendemocratisch militant, zakelijk en politiek ambitieus, oorlogsvrijwilliger aan het IJzerfront, defaitistisch-antimilitarist en pacifist, activist van ondertoon, Groot-Nederlander, (partij)-nationalistisch en tegelijk (partij)katholiek volksvertegenwoordiger, pro-Duits, controversieel burgemeester van Ronse tijdens de Tweede Wereldoorlog. Leo Vindevogel was de enige Belgische volksvertegenwoordiger die na de Tweede Wereldoorlog als collaborateur werd terechtgesteld, ondanks de tussenkomsten ten gunste vanwege een aantal collega's parlementsleden en vanwege belangrijke personaliteiten in Vlaanderen. Hij had duidelijk de omstandigheden (het aantreden van een Belgische 'regering van het verzet') tegen zich, maar hij maakte het zichzelf ook moeilijk door het vasthouden aan zijn gelijk. Zoals het geval was bij veel andere veroordeelden, speelde ook het "gekleurd verleden" van de faliekante oorlogsperiode, naast "de mist van de geschiedenis" die over zijn eigen leven hing, een negatieve rol in de noodlot-

tige afloop van zijn repressieproces.⁸ Over de perceptie van dat proces zelf hangt overigens nog een zekere mist die volgens Lode Wils door auteur Pieter Jan Verstraete wordt in stand gehouden, met name de kwestie van het (niet-geautoriseerde) stenografisch verslag over de procesgang en de kwestie van een niet bij het strafdossier gevoegde nota met een inhoud van kapitaal belang.

Vanuit welk standpunt men de zaak van collaboratie en repressie in België ook beschouwt, beide verschijnselen hebben het maatschappelijk weefsel zeer ernstig beschadigd. Wat de repressie betreft, focust Koen Aerts zich op de onderzoeksvraag of (m.b.t. de bestraffing van de collaboratie na de Tweede Wereldoorlog) een zekere mildheid gold in Vlaanderen tegenover een gestrengheid in Franstalig België. Een plausibele vraagstelling. Maar hoe mild

Cover van het door Bernhard Van Goor (pseudoniem van Valère Depauw) in 1949 heruitgegeven boek *De terechtstelling en het proces van Leo Vindevogel*. [ADVN, VB1575]

is streng in dergelijke precaire omstandigheden die een hypotheek zouden werpen op hele generaties in België en hen bovendien vaak zouden tekenen voor het leven. [FV]

(1) De Vereniging voor Wetenschap werd op 27 januari 1935 gesticht in Huize Mac Leod in Gent. Julius Mac Leod (1857-1919) was hoogleraar plantkunde aan de Gentse universiteit. In 1897 richtte hij het Vlaamsch Natuurkundig Congres op, waaruit de latere algemene Wetenschappelijke Congressen in Vlaanderen (en Nederland) zouden ontstaan. Na de Eerste Wereldoorlog werden Frans Daels en Jozef Goossenaerts de spilfiguren van die congressen, die de achtergrond vormden voor het ontstaan van de Vereniging voor Wetenschap en voor *Wetenschap in Vlaanderen*. Jozef Goossenaerts bleef vanaf de oprichting tot bij zijn dood in 1963 de centrale figuur van beide organisaties.

(2) Vóór 1980 richtte *Wetenschap in Vlaanderen/Wetenschappelijke Tijdingen* zich op de bevordering van de wetenschap in het algemeen in Vlaanderen, van archeologie over fysica tot geneeskunde. Van 1980 af werd specifiek gefocust op de geschiedenis/geschiedschrijving van de Vlaamse en de Groot-Nederlandse beweging. Tot 1994 betekende dit bijna uitsluitend sociaalpolitieke geschiedenis, maar van 1994 af werd het gezichtsveld verbreed: ook uitgesproken culturele en sociaaleconomische thema's kwamen voortaan systematisch aan bod.

(3) F. Schiller, *Das Lied von der Glocke*, waarin de dichter-filosoof de inzet van de burger voor een ideaal looft.

(4) H. Van Velthoven, *Tussen opportunisme en radicalisme. Het Willemsfonds en de Vlaamse kwestie in 171 petities (1860-1913)*, Gent, 2008. Zie ook: K. De Clerck, *Momenten uit de geschiedenis van het Belgisch onderwijs*, Antwerpen, 1975, pp. 62-63.

(5) Officiële, erkende en gesubsidieerde scholen.

(6) Het betrof de socialistische ministers Piet Vermeylen (1904-1991) en Abel Dubois (1921-1989). De officiële benaming voor de sector onderwijs was sinds 1961 ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur.

(7) K. Aerts, *Repressie zonder maat of einde? De juridische reintegratie van incivieken in de Belgische Staat na de Tweede Wereldoorlog*, doctoraal proefschrift, Universiteit Gent, 2011. K. Aerts, *Repressie zonder maat of einde? De juridische reintegratie van collaborateurs in de Belgische Staat na de Tweede Wereldoorlog*, Gent, 2014.

(8) Een zinspeling op de publicaties *Gekleurd verleden. Familie in oorlog* (Br. De Wever, M. Van Asch & R. Van Doorslaer, Tielt, 2010) en *De mist van de geschiedenis. Over herinneren, vergeten en het historisch geheugen van de samenleving* (W. Frijhoff, Nijmegen-Rotterdam, 2011).

De weggevoerden van mei 1940

ADVN-onderzoeker Frank Seberechts publiceerde een nieuw boek, waarin hij een bijna vergeten drama uit de Tweede Wereldoorlog behandelt. Met *De weggevoerden van mei 1940* keren we terug naar 10 mei 1940, de dag waarop België werd meegesleurd in de Tweede Wereldoorlog. De Belgische overheden probeerden het land te verdedigen tegen de Duitsers. Dat deden ze o.a. door duizenden inwoners te arresteren: vreemdelingen, nationaalsocialisten, Vlaams-nationalisten, communisten, rexisten en andere verdachte personen. Enkelen van hen waren inderdaad spionnen, collaborateurs en ver-

DE WEGGEVOERDEN VAN MEI 1940 FRANK SEBERECHTS

raders. Maar het merendeel was volkomen onschuldig. De autoriteiten brachten de meeste arrestanten naar Frankrijk, sommige naar Engeland. Daar kwamen ze terecht in concentratiekampen. Tientallen kwamen om het leven. Slechts een deel van de weggevoerden keerde in de loop van de volgende maanden weer naar huis. Duizenden, onder wie heel veel joden, bleven in Frankrijk achter. Via het doorgangskamp van Drancy werden deze ongelukkigen verder gevoerd naar het vernietigingskamp Auschwitz, waar ze omkwamen.

In de voorbije decennia werden deelaspecten van deze episode uit de oorlogsgeschiedenis onderzocht, zoals onder meer het drama in Abbeville waarbij Joris Van Severen omkwam, het verblijf van een aantal gevangenen in Engeland en de arrestatie van joden bij het begin van de oorlog. Het is echter voor het eerst dat een omvattende studie aan de kwestie wordt gewijd. De auteur onderzoekt de omstandigheden van de arrestaties en de wegvoeringen en gaat op zoek naar de verantwoordelijken. Hij raadpleegde tot nu toe weinig gebruikte archieven in Zuid-Frankrijk, naast Belgische gerechtelijke en diplomatieke archieven, dagboeken en verslagen van betrokken personen. [RED]

Frank Seberechts, *De weggevoerden van mei 1940*, Antwerpen, De Bezige Bij, 2014, 350 pp., ISBN 9789085424086. Het boek is verkrijgbaar bij het ADVN en de boekhandel (22,50 euro).

Hoera, een jubileum

Stel: jouw vereniging bestaat volgend jaar 25 jaar. Reden tot feestvieren en wellicht ook een uitgelezen moment om de historie van de vereniging te onderzoeken. *Hoera, een jubileum?!* (geactualiseerde versie) biedt een antwoord op alle vragen die hierbij kunnen rijzen. Het boek en de bijbehorende website zijn ontwikkeld door de provincies Limburg en Vlaams-Brabant, samen met ADVN, Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis, KADOC-K.U.Leuven en het Liberaal Archief. Deze vier centra koppelen hun ervaring met het lokale en regionale middenveld aan hun kennis over archiefzorg, historische dataverzameling, onderzoeksmethoden en publieksontsluiting. Het boek wil een reisgezel zijn voor iedereen die de geschiedenis van zijn vereniging wenst uit te pluizen en met een goed gedocumenteerd verhaal naar buiten wil komen. De handleiding biedt concrete tips, oefeningen, treffende beelden en haalbare methodes. Op de website www.hoeraeenjubileum.be vind je per hoofdstuk verdere literatuur, nuttige websites, filmpjes en beeldmateriaal, informatie i.v.m. subsidies en adressen van expertisecentra en lokale erfgoedbewaarders. Ook een aantal voorbeeldossiers uit het 'echte leven' krijgt er een plaats. [RS]

Hoera, een jubileum?! Een praktijkwijzer voor verenigingen en hun erfgoed, 2013, 180 pp. Verkrijgbaar bij het ADVN (8 euro, incl. verzendingskosten).

ADV N en Academia Press

Op 25 februari 2014 stelden het ADV N en Academia Press in de KANTL in Gent tijdens een gemeenschapspelijke boek-

voorstelling drie nieuwe publicaties voor. Het betreft: *"Repressie zonder maat of einde?" De juridische reïntegratie van collaborateurs in de Belgische Staat na de Tweede Wereldoorlog* van Koen Aerts, *Rob Van Roosbroeck en tijdgenoten. Het verdriet van Vlaanderen van Armand Van Nimmen* en tot slot *De stekelige jaren. Literatuur en politiek in Vlaanderen 1929-1944* onder de redactie van Jan Lensen, Ludo Stynen en Yves T'Sjoen. Het geheel werd gepresenteerd door Rik Van Cauwe-laert, journalist en publicist. [RED]

Publicaties verkrijgbaar langs
Academia Press, Eekhout, 2, 900 Gent,
www.academiapress.be

ODIS-2-databank

De databank bestaat sinds 2002/2003 en was na meer dan tien jaar toe aan een grondige make-over. De ODIS-2-databank heeft een volledig vernieuwde publiekscatalogus en een nog meer gebruiksvriendelijke invoeromgeving gekregen. Bovendien is de databank over intermediaire structuren uitgebreid. Vanaf nu is het mogelijk om ook families, gebeurtenissen en gebouwen te beschrijven. Verder kunnen er linken gelegd worden met externe catalogi en zijn er nieuwe technische hoogstandjes geïmplementeerd zoals de GIS-toepassing. Maar de grootste vernieuwing is wellicht de internationalisering van de ODIS-databank. De databank is vandaag zowel in het Nederlands als het Engels beschikbaar. De uitbreiding naar andere talen is voorlopig een ver toekomstperspectief maar mogelijk. De internationalisering van ODIS heeft twee belangrijke implicaties voor de databank. Vooreerst wordt het inhoudelijk draagvlak verruimd naar geheel Europa. Partners als NISE (National movements & Intermediary Structures in

Europe) zullen daar overigens gretig gebruik van maken. En tot slot komt de databank de multicontextualiteit tegemoet. Zo worden heel wat keuzelijsten aangeboden in verscheidene nieuwe contexten, naast de gekende Belgische/Vlaamse context. Concreet wil dit zeggen dat een partner uit Italië zijn invoer kan realiseren in de Engelstalige databank en gebruik kan maken van de multicontextuele – in dit geval de Italiaanse – keuzelijsten (bv. Italiaanse politieke functies). Momenteel beschikt de ODIS-2 over keuzelijsten in acht contexten: België, Duitsland, Frankrijk, Italië, Luxemburg, Nederland, Spanje en het Verenigd Koninkrijk. Vanzelfsprekend zal het aantal contexten in de toekomst verder uitgebreid worden. Het is duidelijk dat de databank verder zal ontwikkelen en groeien naarmate het aantal partners en gebruikers stijgt. ODIS blijft een 'work in progress' maar is beslist zijn kinderschoenen ontgroeid. [SG]

Benieuwd? Ga een kijkje nemen op
www.odis.be

35 jaar op de bres voor de Koerdische zaak

Op verzoek van Derwich Ferho, de voorzitter van het Koerdisch Instituut in Brussel (KIB), verrichtte journalist Karel Van Reeth een uitvoerig onderzoek in de archieven van het Europees Parlement naar de betrokkenheid van de (oud-)Volksunie-Europarlementariërs bij de Koerdische zaak. De auteur beperkte zich tot de Vlaamse Europarlementsleden die verkozen werden en als dusdanig zetelden voor de Volksunie van 1979 tot vandaag. Het betreft in chronologische volgorde: Maurits

Coppieters, Jaak Vandemeulebroucke, Willy Kuijpers, Nelly Maes en Bart Staes. [RED]

K. Van Reeth, *In het voetspoor van Maurits Coppieters. Europese en andere parlementsleden uit Vlaanderen 35 jaar op de bres voor de Koerdische zaak* – Verkrijgbaar in het Koerdisch Instituut Brussel, Bonneelstraat 16, 1210 Brussel, tel 02-230 34 02. Meer info: www.kurdishinstitute.be

Herder aktuell

Het Herder-Instituut in Marburg (Duitsland) was in mei 2013 gastheer voor de jaarlijkse samenkomst van NISE. In hun informatieblad *Herder aktuell* werd daarover uitvoerig bericht; op de voorpagina werd een foto afgedrukt, genomen tijdens één van de debatsessies. [LB]

NISE-Monograph

NISE publiceerde de lezing die Anne-Marie Thiesse (CNRS, Parijs) in 2012 aan de Universiteit van Amsterdam hield voor Netwerk-lid SPIN. Zij beschrijft daarin hoe traditionele volkskunst aangevend werd bij de moderne natievorming en toont ook aan hoe die veronderstelde oude tradities het product zijn van transnationale culturele transfers vanaf de 19de eeuw. De met voorbeelden van over heel de wereld geïllustreerde gelegenheidspublicatie, de eerste in de nieuwe NISE-reeks *Monographs*, kondigt in de inleiding een nieuwe fase aan voor het platform waarin het databestand meer centraal zal staan. [LB]

A.-M. Thiesse, *The Transnational Creation of National Arts and Crafts in 19th-Century Europe*, Antwerp, 2013, 36 pp.
Verkrijgbaar voor 10 euro (excl. 2,10 euro verzendingskosten) langs 03-225 18 37 of elly.broes@nise.eu.

De compactus van het ADVN

Het is al meer dan 15 jaar een iconisch beeld dat in publicaties binnen en buiten het ADVN gebruikt wordt. Bij iedere rondleiding in het ADVN worden bezoekers er naar meegetroond en telkens horen we klanken van verwondering. We hebben het natuurlijk over het archiefdepot aan de Hemelstraat, doorgaans de *compactus* genoemd. Een compactus is namelijk een systeem van verrijdbare rekken om archieven op een ruimtebesparende manier te bewaren. Hoewel dit systeem bij veel archiefcentra terug te vinden is, is de compactus van het ADVN bijzonder vanwege zijn hoogte van meer dan 5 meter. Op die manier kan op een relatief beperkte oppervlakte meer dan 1,2 kilometer archief bewaard worden. Binnenkort behoort deze situatie tot het verleden. Door een interne reorganisatie van de archiefdepots worden de compactusrekken overgebracht naar een extern depot. Op die manier verdwijnt een zichtbaar icoon voor de bezoeker. Het beeld blijft natuurlijk verder leven en de archieven worden nog steeds efficiënt en vakkundig bewaard. [TC]

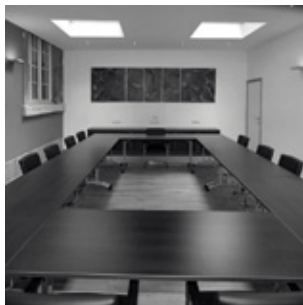

Redactionele rechtzetting

ADVN-Mededelingen, 2013, nr. 42, p. 6.
Het bijschrift bij de foto van de Antiabortus-betoging van het Vlaams Blok is niet volledig correct. Vooraan v.l.n.r.: Frank Vanhecke, Roeland Raes en Filip Dewinter. Helemaal links achteraan: Jan Laeremans. [RED]

Redactionele aanvulling

ADVN-Mededelingen, 2013, nr. 42, p. 9.
De clandestiene foto van het zogeheten 'proces van de Antwerpse intellectuelen' kwam samen met enkele andere 'geheime' documenten bij de fotoredactie van *Wij* terecht. Het materiaal werd daar overhandigd door de oud-activist en publicist Geert Pijnenburg (alias Geert Grub). [RED]

ADV^N

ARCHIEF-, DOCUMENTATIE- & ONDERZOEKSCENTRUM

Lange Leemstraat 26 2018 Antwerpen

[T] +32 [0]3-225 18 37

[F] +32[0]3-226 64 05

[E] info@advn.be

[W] www.advsn.be